

BOUWHISTORISCHE VERKENNING

Adres: Herestraat 84, Groningen
Status: BBP
Periode: 10 september 2003
Onderzocht door: J.A. van der Hoeve, T. Tel en H. Wierts
Auteur: J.A. van der Hoeve
Datum: 13 december 2003

Inleiding

Deze bouwhistorische verkenning is uitgevoerd in het kader van het project Bouwhistorische inventarisatie en verkenning van de binnenstad van Groningen. Dit is het eerste project in het kader van de cultuurhistorische inventarisatie van het hele grondgebied van de gemeente Groningen die tot doel heeft de cultuurhistorische kwaliteiten in beeld te brengen.

De bouwhistorische verkenning bevat een korte schets van de bouwgeschiedenis van het pand, een beschrijving van het interieur en het exterieur en een waardestelling. Het onderzoek richt zich in hoofdzaak op het gebouw zelf, waarbij in beperkte mate gebruik is gemaakt van schriftelijke bronnen en oud kaartmateriaal. De bouwgeschiedenis wordt daarom in hoofdlijnen weergegeven. Ook is het mogelijk dat achter de huidige voorzetwanden en verlaagde plafonds oudere constructies en interieurafwerkingen verborgen zitten.

Voor het onderzoek naar de bouwgeschiedenis is gebruik gemaakt van het bouwdoos van de dienst Ruimtelijke Ordening en Economische Zaken van de Gemeente Groningen.

SITUERING/ STRUCTUUR

Herestraat 84 ligt in het bouwblok tussen de Herestraat, het Gedempte Zuiderdiep, de Eerste Drift en de Prinsenstraat. Het pand staat op een L-vormig perceel, waarvan de achterzijde zich deels achter de panden Herestraat 80 (en 82) en Gedempte Zuiderdiep 30 bevindt.

Het voorste deel van dit L-vormige pand is een rechthoekig (voormalig) woonhuis van twee bouwlagen met een zadeldak met schildeind aan de voorzijde. Het dak wordt aan de voorzijde voor het grootste deel aan het zicht onttrokken door een drielaags lijstgevel. Het achterste deel van het pand heeft de vorm van een dwarsvleugel, die deels uit één bouwlaag met een plat dak en deels uit twee bouwlagen met een plat dak bestaat. Deze dwarsvleugel is veel breder dan het (voormalig) woonhuis en bevindt zich deels achter de panden Herestraat 80 (en 82) en Zuiderdiep 30.

Tussen Herestraat 82 en 84 bevindt zich een smalle drup.

BOUWGESCHIEDENIS

Het bouwblok omsloten door de Herestraat, Gedempte Zuiderdiep, Eerste Drift en Prinsenstraat valt op de kaart van Haubois (1643) goed te herkennen, zij het dat de Eerste Drift toen nog Kleine Prinsenstraat werd genoemd. De verkaveling wijkt echter duidelijk af. Naast een fors pand op de hoek met het Gedempte Zuiderdiep staan twee eenlaagshuizen evenwijdig aan de straat, voorzien van haakse achtereenvleugels. Beide gebouwen lijken daarmee een T-vormige plattegrond te hebben. In de huidige opzet is echter sprake van diephuizen, huizen haaks op de straat gesitueerd. Dit ook reeds het geval op de kadastrale minuut (circa 1830).

Het huidige pand heeft een midden-19de-eeuws karakter, zowel voor wat betreft de voor- en achtergevel als voor wat betreft de constructie en de interieur-afwerking. Een oudere datering van de zijgevels is niet geheel uitgesloten. Hierbij kan echter hooguit gedacht worden aan een laat-17de-eeuwse of 18de-eeuwse voorganger. Opmerkelijk gegeven bij dit gebouw is de toepassing van een schermgevel, een voorgevel die een forse deel van het (relatief steil) dak afschermt.

Volgens een opmetingstekening uit 1926 was er op dat moment nog sprake van een woonhuis. Achter dit huis bevond zich een brede plaats (doorlopend achter de panden Herestraat 80/82 en Gedempte Zuiderdiep 30), waar een L-vormige eenlaags aanbouw met (L-vormig) zadeldak stond. Deze aanbouw bevatte onder een keuken en een berging. De plaats werd ontsloten via een smalle steeg, vanaf de Eerste Drift. Deze steeg staat reeds overigens ingetekend op de kadastrale minuut van circa 1830.

In 1926 vond een verbouwing plaats naar ontwerp van de architect Henri Rots. De opdrachtgever was P. Oostra. Met deze verbouwing werd de begane grond van het woonhuis ingericht tot een grote ongedeelde winkelruimte. Daarbij kreeg de voorgevel een brede winkelpui. Op het achterterrein verrees een deels één- en deels tweelaags dwarsvleugel, waarvan de begane grond deel uitmaakte van de winkelruimte en de ruimte op de verdieping van de bovenwoning. Ook de ontsluiting van de bovenwoning was in deze nieuwe aanbouw opgenomen.

In 1939 vond een herbestemming plaats tot een café met bovenwoning. Intern hebben enige aanpassingen plaatsgevonden, onder meer door inrichting van toiletten. Opdrachtgever was F.E. Immenga. Na de Tweede Wereldoorlog vonden nog enige kleinschalige verbouwingen plaats, waaronder het verkleinen van de keuken op de eerste verdieping ten behoeve van de inrichting van een toilet (1953). Op een foto uit 1965 staat de naam van het café: 'Wiener Café'. In 1975 vond een herbestemming plaats tot een winkel met bovenwoning. Daarvoor werd onder meer de pui vernieuwd. Recentelijk heeft opnieuw een modernisering van de pui plaatsgevonden.

BESCHRIJVING WINKELWOONHUIS

gevels

De voorgevel is een drielaags lijstgevel, waarvan de tweede verdieping is uitgevoerd als een mezzaninoverdieping (lage verdieping). De gevel is opgetrokken uit handvormbaksteen in kruisverband. Boven de vensters van de eerste en tweede verdieping bevinden zich getoogde anderhalfsteens hanekammen. Het metselwerk heeft een midden-19de-eeuws karakter.

De begane grond wordt ingenomen door een winkelpui uit de late 20ste eeuw (1975 en later). Voor 1926 was er sprake van een woonhuisdeur (linkerzijde) en twee vensters (midden en rechterzijde). De beide verdiepingen vertonen een indeling in drie venster-assen. De eerste verdieping bevat drie, licht getoogde vensters met H-schuiframes. De kozijnen hebben een 19de-eeuws karakter. De onderramen vertonen de aftekening van een verticale stijl, hetgeen doet vermoeden dat er eertijds sprake was van T-schuiframes. Ramen met een dergelijke verdeling staan inderdaad afgebeeld op een tekening van de bestaande toestand in 1926. Met de verbouwing van 1926 is deze indeling verwijderd en zijn de bovenlichten voorzien van glas-in-lood. De mezzaninovensters op de tweede verdieping bevatten 19de-eeuwse tweeruitsramen, voorzien van brede middenroeden. De kozijnen zijn voorzien van (aan de voorzijde gemenageerde?) oren, zo valt te zien aan de binnenzijde.

Boven de lijst is nog net het schildeind aan de voorzijde van het dak zichtbaar; de nok wordt bekroond door middel van een forse schoorsteen.

De achtergevel is een tweelaags topgevel, geheel opgetrokken in gelige handvormbaksteen van een zeer regelmatig formaat (21 x 10-10½ x 4-4½ cm, bij een tienlagenmaat van 53-53½ cm). Het voegwerk heeft een rode kleurtoeslag. De begane grond is in 1926 weggebroken ten behoeve van een verbinding tussen de winkelruimten in de woonhuis en de achtervleugel. Op de eerste verdieping is plaats voor twee vensters met zesruitschuiframes. Deze ramen kenmerken zich door de brede middenstijlen (midden-19de-eeuws model). Opmerkelijk echter is de amandelvormige doorsnede van de horizontale roeden. Het noordelijke deel van deze gevel gaat schuil achter een portaal van de dwarsvleugel (1926). In de geveltop bevindt zich nog een venster, waarvan het raam tamelijk recent is. ~~De vensters~~ markeren de plaatsen van een strijkbalk (van de balklaag op de eerste verdieping), de gordingen en nokbalk (kapconstructie).

beschrijving per bouwlaag

De begane grond is geheel voorzien van voorzetwanden en verlaagd plafonds, alle van betrekkelijk recente datum. Naar verluidt zou er in het achterste deel van de winkel sprake zijn van een kelder,

maar op de tekeningen van 1926 zijn daarvoor geen aanwijzingen. Deze tekeningen van de bestaande toestand in dat jaar geven de oorspronkelijke indeling weer, bestaande uit een gang (linkerzijde) en een voorkamer, tussenkamer of doorloop en achterkamer (rechterzijde). In deze tussenkamer bevond zich de oorspronkelijke trap naar de eerste verdieping.

De eerste verdieping heeft zijn huidige indeling gekregen bij de verbouwing in 1926. Alleen de voorkamer bleef toen ongewijzigd, zij het dat de schouw werd verplaatst van de linker- naar de rechterwand. De bestaande marmeren schoorsteenmantel met witte consoles onder de mantelplaat werd daarbij herplaatst. De verdere interieur-afwerking (uit het midden van de 19de eeuw) bleef ongewijzigd. Het stucplafond heeft een middendecoratie in de stijl van de neo-empire. De voorgevel heeft een vensterwandbetimmering, voorzien van karakteristieke, lage vensterzitbanken onder de ramen. Ook de beide deurkozijnen met tweepaneeldeuren bleven behouden. Kennelijk is het plan om suitedeuren naar de tussenkamer aan te brengen niet ten uitvoer gekomen (1926).

De tussenkamer was voor 1926 in gebruik als een overloop. Dat verklaart ook de aldaar aangetroffen gemarmerde lambrisering op de wanden. Volgens de bouwtekening van 1926 werd deze ruimte in gebruik genomen als eetkamer. Naast deze tussenkamer bevindt zich de trap naar de zolder, die uit de 19de eeuw stamt en in 1926 een halve slag is gedraaid. Werd deze aanvankelijk ontsloten vanuit de tussenkamer, sedert 1926 bevindt de toegang zich aan de zijde van de nieuw gecreëerde overloop aan de linkerzijde van het huis gesitueerd. De trap heeft een sierlijke aanzet en gietijzeren spijltjes. Deze inpandige overloop wordt aangelicht via een bovenlicht in de zijgevel.

De achterkamer heeft zijn huidige vorm gekregen bij de verbouwing van 1926, na afscheiding van een gang naar de verdieping van de achtervleugel. De marmeren schouw dateert waarschijnlijk uit 1926. De toegang tot deze kamer bestaat uit een Bruynzeeldeur, die vermoedelijk uit de jaren dertig stamt. De eenvoudige lambrisering onder vensters in de achtergevel kan nog uit de 19de eeuw stammen.

De zolderverdieping is verdeeld in een voorkamer, een overloop en naastgelegen bergruimte ('zolder') en een achterkamer. Alle tussenwanden zijn uitgevoerd als stijl- en regelwerk met houten delen of kraaldelen. De schuine wanden zijn afgetimmerd met knieschotten en kastenwanden. Ter plaatse van de aansluiting van het dak op de voorgevel zijn de voorste gedeelten van de zijgevels hoger opgetrokken en voorzien van platte daken (dakkapellen). De zuidelijke dakkapel bezat een venstertje, dat uitzicht bood over het naastgelegen pand Herestraat 86 heen. Bij de verhoging van dit laatstgenoemde pand is dit venstertje dichtgezet.

Noemenswaard is nog het traphek, bestaande uit platte houten balusters met een 18de-eeuws model en een geprofileerde handlijst. Het gehele hekwerk moet echter uit het midden van de 19de eeuw stammen.

kapconstructie

De midden-19de-eeuwse kapconstructie bestaat uit rondhouten sporenparen met hanebalken, gekoppeld op een (tamelijk platte) nokruiter. De kap wordt in de lengte gekoppeld door rondhouten gordingen, die onder tegen de hanebalken zijn aangebracht ter hoogte van de aansluiting op de sporen. De voorzijde van de nok wordt sterk benadrukt door een schoorsteen.

BESCHRIJVING ACHTERBOUW

De achterbouw is tot stand gekomen bij de verbouwing van 1926. De gevels zijn opgetrokken uit een orangerode machinale baksteen, gemetseld in kruisverband. De begane grond maakte deel uit van de winkelruimte. De huidige indeling en afwerking met voorzetwanden en verlaagde plafonds is van veel recentere datum. Deze ruimte wordt tevens ontsloten door middel van een gang of steeg vanaf de Eerste Drift.

De eerste verdieping bevatte enige ruimten ten behoeve van de bovenwoning, waaronder een keuken. De inpandige keuken wordt aangelicht door een lichtkap in het platte dak. De afwerking is zeer sober en eenvoudig en bevat geen bijzonderheden, afgezien van een tweetal originele deuren. De verbinding met de bovenwoning in het voorhuis bestaat uit een smal portaalje, dat aansluit op de achtergevel hiervan. Dit portaalje vormt tevens de plaats voor de trap vanuit de winkel naar deze bovenwoning.

WAARDESTELLING

Herestraat 84 is een karakteristiek woonhuis uit het midden van de 19de eeuw, waarvan bouwmassa, gevels, constructie en hoofdopzet van de indeling redelijk gaaf en compleet behouden zijn gebleven. Inwendig zijn met name de interieur-afwerking van de voorkamer op de eerste verdieping (stucplafond, schouw, vensterbetimmering en deuren) en de trap tussen de eerste verdieping en zolder het noemen waard. Het pand heeft om deze redenen positieve monumentwaarden. De aanbouw aan de achterzijde heeft indifferente monumentwaarden, vanwege de sobere en eenvoudige opzet zonder bijzonderheden in de afwerking.

AANBEVELINGEN

Nader onderzoek naar de zijgevels is van belang ten behoeve van een nadere datering van de oudste bebouwing op dit perceel. Bij eventuele verbouwingen moet rekening worden gehouden met een kelder in het achterste deel van de begane grond.

Bijlage: Uittreksel uit het bouwdoosier van de dienst RO/EZ van de gemeente Groningen.

Adres : **Herestraat 84**
Bouwdossiernummer : B 12252
D.I.V. bezoek : 16 september 2003

1926

Het pand bevat een woning. P. Oostra (eigenaar) krijgt een vergunning voor het wijzigen van de indeling door het wegbreken van enige scheidingswanden, het maken van een winkelpui in de voorgevel en het vergroten van het gebouw met een aanbouw. Alsmede het bestemmen en inrichten van het gebouw tot een woning met winkel. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid. Architect is Henri Rots.

1939

F.E. Immenga krijgt een vergunning voor het wijzigen van de indeling en het bouwen van privaten. Het gebouw wordt bestemd en ingericht tot woning met caféruimte. Het werk wordt nog hetzelfde jaar voltooid. Ook krijgt F.E. Immenga een vergunning voor het aanbrengen van een lichtreclame tegen de voorgevel.

1946

Het oorlogsschade rapport vermeldt f1587,- (voornamelijk timmer-, schilder- en stucadoorswerk).

1953

H. Bolk (eigenaar)krijgt een vergunning voor het bouwen van een privaat op de eerste verdieping en het verkleinen van de aldaar aanwezige keuken. Daarnaast krijgt hij een vergunning voor het aanbrengen van een reclamelichtbak.

1964

A. de Jong krijgt een vergunning voor het aanbrengen van twee reclamelichtbakken tegen de voorgevel.

1975

H.J.J. Jonker krijgt een vergunning voor het veranderen van het café met woning tot winkel met woning. Het bouwplan wordt gemaakt door architectenbureau E. Rinsema uit Hoogkerk. Hij krijgt daarnaast een vergunning voor het aanbrengen van een lichtreclameinstallatie.

H. Wierds